

Doctor în istorie, specialitatea Istoria artei. Profesor la catedra de Istoria artei din cadrul Colegiului Național de Arte „O. Băncilă” și colaborator la catedra de Istoria Artei din cadrul Facultății de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Profesor metodist în cadrul Inspectoratului Școlar Județean Iași, membrul al Uniunii Artiștilor Plastici Filiala București, secția Pictură.

Publicații reprezentative: *Profesor – artist, Artist – Profesor*, Ed. Cronica, Iași și Agenția Națională Pentru Cercetare Științifică, Iași 2005, Vol. I, cuprinde articole și studii publicate cu tema relației profesor – artist; Textul documentar pentru albumul fotografic *Mănăstiri moldave* realizat de Bogdan Onofrei, Ed. Spiru Haret, Iași 2010; Material didactic auxiliar *Ghid metodic pentru studiul Istoriei Artei și a Arhitecturii*, Vol. I, Ed. Spiru Haret, Iași, 2017.

Teodor HAȘEGAN

SALONUL ARTIȘTILOR MOBILIZAȚI, IAȘI – CHIȘINĂU, IANUARIE 1918

În Iași pibegiei, unde, din toamna anului 1916, se afla în refugiu capitala țării, parlamentul, guvernul și principalele instituții ale țării, se desfășura o activitate culturală intensă. În toți acei ani grei, în centrul cultural moldav publicațiile consemnau o constantă activitate expozițională, o intensă preocupare pentru păstrarea și îmbogățirea patrimoniului cultural, precum și pentru continuarea procesului de învățământ, elemente fundamentale pentru păstrarea integrității ființei naționale.

În același timp, în București, ocupanții, erijându-se în protectori ai artelor, au permis, în continuare, desfășurarea vieții artistice și culturale. Astfel, și în acest context, activitatea de creație plastică se concentra în cadrul societăților artistice precum *Tinerimea artistică*, care deținea rolul cel mai important în acel timp; saloanele, expozițiile de grup sau cele personale au fost organizate în aproape toate galeriile bucureștene. Una din manifestările artistice, mai importantă, din această perioadă a fost *Expoziția artiștilor români*, deschisă

în 1 decembrie 1917. Lucrările de artă expuse în cadrul acestui salon prezentau o notă comună în ceea ce privește tematica și concepția artistică; dominau scenele de gen, naturile statice, peisaje, în genere tot ceea ce nu ar fi deranjat, prin conținut sau mesaj artistic, oficialitățile. Lucrările nu prezentau aspecte inspirate din viața socială, nu arătau dezastrele sau ororile războiului.

Cu totul altfel era situația în capitala moldavă; chiar și-n anii grei ai războiului, în galerii, improvizate uneori, în vitrine, la sediul redacțiilor, cofetării ș.a., expozițiile se țineau în lanț. Presa vremii consemnează, de cele mai multe ori lapidar, aceste manifestări artistice. Astfel, putem afla că expoziția personală a pictorului Iosif Iser s-a bucurat de mare succes; de atunci datează și lucrarea *Piața Sf. Sava - Iași*, datorită căreia am putut propune corectarea datării tabloului. Dintre artiștii localnici expuneau frecvent: O. Băncilă, I. Cosmovici, O. Briesesș. ș.a. O activitate deosebită a desfășurat-o și pictorul N. Tonitza, pe atunci redac-

tor al ziarului *Iașul*, unde, de cele mai multe ori își ilustra articolele cu desene sau viniete. Demnă de remarcat este și inițiativa, aparținând tot lui N. Tonitza, de a organiza o retrospectivă a pictorului Ștefan Luchian, pe care, datorită mobilizării, nu a reușit să o finalizeze.

Numărul mare de artiști plastici mobilizați pe front, majoritatea tineri – unii debutanți, alții consacrați – au fost grupați pe lângă Marele Cartier General al Armatei române, aflat la Iași, pentru a le încredința misiunea de a ilustra *realitatea vieții românești legată de război* [1, p. 35]. Intenția finală a M.C.G. era înființarea unui muzeu militar național care să cuprindă și o secție de artă plastică. Ideea înființării unui muzeu militar se datorează maiorului Radu Rosseti, care, din anul 1914, a prezentat un memoriu explicativ asupra multiplelor *mobilituri* ce impuneau înființarea unui astfel de muzeu [2, p. 21]. Dându-se curs acestui memoriu avea să se înființeze, după terminarea războiului, Muzeul Național Militar, care cuprindea și o secție de artă plastică, în care au fost expuse *obiecte atingătoare de istoria neamului* [3, p. 236].

Inițiativa M.C.G. de a înființa o grupare de artiști plastici, din cei mobilizați și cu cei atașați armatei, s-a concretizat prin *Ordinul circular nr. 9400/ 23 iunie 1917* [4, p. 141], semnat de Șeful Marelui Stat Major al Armatei, generalul Constantin Prezan. Ordinul prevedea condițiile, materialele care erau puse la dispoziția artiștilor plastici pentru *a duce la îndeplinire realizarea acestei misiuni artistice*, precum și destinația lucrărilor: *Toate operele ce vor concepe și executa le vor încredința în deplină proprietate a statului, renunțând la orice răsplată pentru munca depusă* [4, p. 141].

Același ordin prevedea numele și gradul militar al artiștilor grupați pe lângă M.C.G. Astfel, se poate constata că, la nobila misiune încredințată a participat un număr de 35 de artiști, din care, 26 erau pictori și 9 sculptori. Artiștii citați în ordinul circular erau: *locotenent Stolica Dumitru, locotenent Teodorescu-Sion, locotenent Cornescu Traian, locotenent Crețoiu Alexandru, sublocotenent Emilian Lăzărescu, sublocotenent Brăescu Tache, sublocotenent Al. Poitevin, Aurel Băieșu, C. Petrescu-Dragoe, Troteanu Remus, Aurel Constantinescu, Ștefan Dimitrescu, Toma Tomescu, Niculescu Andrei, Negoșanu Grigore, N. Mantu, Camille Ressu, Al. Macedonsky, Nicolae Dărăscu, Bulgăraș Petru, Ionescu G. Doru, Hârlescu D., Ion Mateescu, Otto Briese, C-tin Bacalu și Ignat Bendarik (pictori), precum și sculptorii: locotenent Jalea Ion, Medrea Corneliu, Oscar Han, Dumitru Mățăuanu, Al. Călinescu, Al. Talpoșin (Severin), G. Stăncescu, și adăugat de mână: A. Chiciu și Richard Hette* [4, p. 141].

Manifestarea artistică, care s-a concretizat în urma acestei inedite inițiative, a fost *Expoziția de pictură și sculptură a artiștilor mobilizați*. Programată inițial de Crăciun, a fost reprogramată în ziua de 24 ianuarie 1918, în localul Școlii de belle-arte din Iași. Catalogul expoziției îi prezenta pe cei 32 de expozanți – 20 de pictori și 12 sculptori – precum și lucrările din cele patru săli ale *Școalei de belle-arte*, cuprinzând tablouri, sculpturi, desene, schițe etc., lucrări care, reiese din presa vremii, erau *complexuri de gândire care cer travaliu și o forță deosebită de executare* [5]. Operele expuse: 38 de picturi și desene și, de asemenea, erau expuse 23 de sculpturi. Multe dintre aceste lucrări mai pot fi văzute, și astăzi, în colec-

Fig. 1. Ion Teodorescu-Sion,
Autoportret.

Fig. 2. Emilian Lăzărescu,
Atac la baionetă.

ția Muzeului Militar Național din București, alături de alte numeroase lucrări executate de acești artiști, după terminarea războiului, dar sub aceeași impresie pe care ei au trăit-o în acele momente istorice.

Publicul larg și presa vremii au primit cu mult entuziasm această manifestare expozițională a artiștilor mobilizați, deschisă în acele zile de sărbătoare națională. Artiștii expozanți, deși au avut la dispoziție materiale puține și un timp relativ scurt, au reușit să realizeze lucrări valoroase din punctul de vedere al măiestriei și al mesajului ideatic. Inspirat din viața frontului și a refugiului, creațiile lor plastice au impresionat în mod deosebit, și mai ales deoarece: *au îndrăznit să atace subiecte mari* [6]. În ziua vernisajului expoziția a fost onorată de prezența familiei regale, fapt prezentat ca un eveniment deosebit în presa vremii [6]. Expoziția artiștilor mobilizați a fost pe larg comentată de către gazetari, artiști și oameni de cultură. Astfel, Nicolae Iorga i-a dedicat unui artist expozant articolul intitulat: *Trei scene de război ale pictorului D. Stoica* [7]. Manifestarea expozițională mai anunța și

un gest caritabil, precizând că fondurile bănești provenite din perceperea taxei de intrare (20 lei) urmau să fie donate orfanilor de război. Despre mesajul artistic, conținutul de idei și sentimente, pe care operele prezentate îl transmiteau, găsim date prețioase tot în presa vremii. Astfel, un amplu articol, dedicat expoziției, a apărut în cotidianul *Mișcarea*, care, după ce face o trecere în revistă a tuturor expozanților, se oprește asupra celor pe care îi considera mai deosebiți. În ansamblu, au fost admirați toți artiștii, considerându-se că au reușit să înțeleagă *pe deplin misiunea ce li s-a încredințat* și mai sunt demni de toată admirația, deoarece *și-au pus la contribuție tot talentul lor, reușind să creeze opere care vor fi o podoabă remarcabilă pentru muzeul militar*.

Relevant pentru impresia puternică, pe care acest act de cultură și patriotism a avut-o în contextul vremii, este și gândul nostalgic, de mai târziu, al pictorului Traian Cornescu: *I-a fost dat Iașului, focarului vechiu de cultură, ca de acolo să pornească și această mișcare de artă plămădită din durerea efortului cel mai dureros făcut de neamul nostru* [8]. Incontestabil,

Fig. 3. Rihard Hette,
Portret de soldat român.

Fig. 4. Ionescu Doru, *Gara bombardată din Tg. Ocna.*

această manifestare inedită și de mare amploare a avut repercusiuni benefice pentru evoluția ulterioară a multor artiști plastici, care au rămas uniți multă vreme în crezul lor artistic, iar atunci, animați de aceste trăiri au realizat lucrări care, așa cum reiese din presa vremii, erau *complexuri de gândire care cer travaliu și o forță deosebită de executare* [9]. O altă informație interesantă o marchează cotidianul *Opinia*, din care concluzionăm că această deosebită manifestare artistică a fost prezentată și dincolo de Prut, unde *Expoziția de pictură și sculptură a artiștilor mobilizați români din Chișinău, care atrage mereu un numeros public, va fi deschisă probabil încă două săptămâni* [9]. Expoziția avea și o semnificație deosebită, deoarece era organizată la numai câteva zile după ce Sfatul Țării de la Chișinău hotărâse unirea Basarabiei cu România. De asemenea, scopul urmărit de către organizatori și artiști, al acestei inedite manifestări artistice, era de a da o replică, autentică și de amploare, Salonului Oficial din București. O replică dată de artiștii implicați în viața frontului – care au trăit și au luptat efectiv pe front

– care, apoi, au imortalizat în scene compoziționale impresionante și emoționante aceste aspecte. Publicul a fost entuziasmat de valoarea autentică a operelor create în aceste condiții: *O adevărată surpriză! În condițiile în care au lucrat artiștii noștri mobilizați de M. C. G., expoziția de azi este o minune [...] au îmbogățit patrimoniul artei naționale cu o incontestabilă valoare, care vor rămâne ca un semn neșters al geniului* [9]. La fel, a fost remarcat în mod deosebit faptul că artiștii au fost *însuflețiți* să abordeze compoziții de mari dimensiuni, așa cum numai fuseseră lucrate în trecut, tocmai pentru că au considerat dimensiunea monumentală potrivită pentru subiecte care vizau glorificarea faptelor de vitejie ale ostașilor români. Pentru artiștii mobilizați, prezența lor pe front a însemnat o experiență răscolitoare, momentele trăite în lupte le-au afectat vibrant sensibilitatea artistică; schițele și desenele care au fost făcute la fața locului au constituit materialul documentar pentru compozițiile în ulei, acuarelă sau în sculpturi statuare și reliefuri. Scenele compoziționale surprindeau atmosfera apăsătoare a frontului, urmările dezastru-

Fig. 5. Dumitru Stoica, *Bătălia de la Mărășești*.

Fig. 6. Emilian Lăzărescu, *Portret de soldat*.

oase ale bombardamentelor, pierderile grele, suferințele omeniești. În centrul preocupărilor tematice apare reprezentat chipul ostașului român; realizat cu multă expresivitate și naturalitate, fiind redat în crochiuri, schițe, compoziții și portrete fără patos și evitându-se accentele retorice. Astfel, lucrările se definesc cu un realism viguros, ele surprind dramatismul situațiilor și starea lăuntrică ale personajelor reprezentate. În sprijinul ideii de libertate și de înalte idealuri sociale și naționale, artiștii plastici români au înscris, astfel, și în timpul războiului un capitol de seamă în istoria artei plastice românești. Răspunzând unor imperative majore, slujind idealurile naționale prin vocația lor artistică la nivelul experienței individuale, artiștii mobilizați au dovedit utilizarea unor formule plastice și a unor viziuni moderne. Astfel, în ceea ce privește mijloacele lor expresive, se poate constata prezența unor personalități creatoare, suficient de distincte și viguroase pentru a putea demara o mișcare artistică, un adevărat demers în ceea ce privește apariția unei societăți artistice moderne: *Arta Română*.

Referințe bibliografice

1. Petre, Oprea. *Note despre mișcarea artistică în timpul primului război mondial*. În: *Arta Plastică*, 1967, nr. 7.
2. Petre, Oprea. *Societăți artistice bucureștene*. București: Ed. Meridiane, 1969.
3. Petcu, Melania. *Artiști plastici români în primul război mondial*. În: *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, Muzeul Militar Central, 1969-1970, nr. 2-3.
4. Brezianu, Barbu. *Gruparea „Arta Română”*. În: *Studii și cercetări de istoria artei, Seria Arta plastică*, 1964, nr. 1, p. 141-150.
5. C.M., *Expoziția artiștilor mobilizați*. În: *România*, 28 ianuarie 1918.
6. Opinia, în rubrica „Informații”, 28 ianuarie 1918.
7. Iorga, Nicolae. *Trei scene de război ale pictorului D. Stoica*. În: *Drum drept*, Iași, 28 ianuarie 1918.
8. Cornescu, Traian. *Expoziția de pictură și sculptură a societății „Arta Română”*. În: *Viitorul*, 13 aprilie 1922.
9. *Mișcarea, Expozițiunea artiștilor mobilizați*, 31 ianuarie 1918.

Salonul artiștilor mobilizați, Iași – Chișinău, ianuarie 1918

Rezumat. Articolul oferă informații despre organizarea și conținutul *Expoziției de pictură și sculptură a artiștilor mobilizați*, organizată în ziua de 24 ianuarie 1918, în localul Școlii de belle - arte din Iași, în timp ce, orașul București era ocupat de inamici. În capitala moldavă, chiar și-n anii grei ai războiului, în galerii, improvizate uneori, în vitrine, la sediul redacțiilor, cofetării ș.a., expozițiile se țineau în lanț. *Expoziția de pictură și sculptură a artiștilor mobilizați* fost o replică, autentică și de amploare, Salonului Oficial din București. Erau picturile artiștilor implicați în viața frontului, care au trăit și au luptat efectiv pe front, care, apoi, au immortalizat în scene compoziționale impresionante și emoționante aceste aspecte. Scenele surprindeau atmosfera apăsătoare a frontului, urmările dezastruoase ale bombardamentelor, pierderile grele, suferințele omenești. Expoziția a fost onorată, în ziua vernisajului, de prezența familiei regale, a fost pe larg comentată de către gazetari, artiști și oameni de cultură. O altă informație interesantă o oferă cotidianul *Opinia*, din care reiese că această deosebită manifestare artistică a fost prezentată și la Chișinău, la numai câteva zile după ce Sfatul Țării hotărâse unirea Basarabiei cu România.

Cuvinte-cheie: expoziție de pictură, artiști plastici mobilizați, Primul Război Mondial.

The Salon of mobilized artists, Iasi – Chisinau, January 1918

Abstract. The article provides information about the organization and content of the *Exhibition of painting and sculpture of mobilized artists*, organized on January 24, 1918, in the School of Fine-Arts (belle-arts) in Iasi, while the city of Bucharest was occupied by enemies. In the Moldovan capital, even in the hard years of the war, in galleries, sometimes improvised, in shop windows, at the headquarters of newsrooms, confectioneries etc., the exhibitions were held in chains. *The exhibition of paintings and sculptures of the mobilized artists* was an authentic and large replica of the Official Salon in Bucharest. It was the paintings of the artists involved in the life of the front, who lived and actually fought on the front, who then immortalized these aspects in impressive and emotional compositional scenes. The compositional scenes captured the oppressive atmosphere of the front, the disastrous aftermath of the bombings, the heavy losses, the human suffering. The exhibition was honored, on the opening day by the presence of the royal family, was widely commented on by journalists, artists and people of culture. Another interesting information is marked by the daily *Opinia*, which shows that this special artistic event was presented in Chisinau, just a few days after the Country Council decided to unite Bessarabia with Romania.

Keywords: painting exhibition, mobilized visual artists, World War I.